

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

УДК 378.1:373.06

*Іван Кутняк, кандидат філософських наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається сутність педагогічної компетентності, її структура та особливості формування майбутнього вчителя початкової школи. Проаналізовано різні підходи науковців щодо визначення суті поняття "компетентності педагога" та його складових. З'ясовано умови формування соціально-педагогічної компетентності. Доведено, що процес формування соціально-педагогічної компетентності не може бути спонтанним, стихійним процесом. Розкрито основні завдання, які необхідно вирішити для формування соціально-педагогічної компетенції майбутнього вчителя початкової школи.

Ключові слова: педагогічна компетентність, педагогічні уміння, психолого-педагогічні знання, спеціальні знання, професійна компетентність, соціально-педагогічна компетентність.

Лит. 6.

*Іван Кутняк, кандидат філософських наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкового освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье раскрыт смысл и структура педагогической компетентности, выделены и охарактеризованы факторы, которые способствуют формированию будущего учителя начальной школы. Проанализированы различные подходы ученых относительно определения сущности понятия "компетентности педагога" и его составляющих. Выяснено условия формирования социально-педагогической компетентности. Доказано, что процесс формирования социально-педагогической компетентности не может быть спонтанным, стихийным процессом. Раскрыты основные задачи, которые необходимо решить для формирования социально-педагогической компетенции будущего учителя начальной школы.

Ключевые слова: педагогическая компетентность, педагогические умения, психолого-педагогические знания, специальные знания, профессиональная компетентность, социально-педагогическая компетентность.

*Ivan Kutnyak, Ph.D. (Philosophy), Associate Professor of the
Pedagogy and Methodology of Primary Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

THE FORMATION OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER OF PRIMARY SCHOOL

The article deals with the essence of of pedagogical competence, its structure and features of the formation of future elementary school teacher. The author analyzes the different approaches of scientists to the determination of the nature of the teacher's competence and its components. It is proved that the formation of the social and pedagogical competence can not be spontaneous or natural process. The author discloses the basic problem to be solved for the formation of the social and pedagogical competence of future primary school teacher.

Keywords: an educational competence, professional competence, the social and pedagogical competence.

Постановка проблеми. Сучасна початкова школа потребує такого вчителя, який може реалізовувати інноваційні проекти, здійснювати пошук найбільш раціональних та ефективних методів і форм організації навчання й виховання, вирішувати комплекс перспективних проблем розвитку шкільної організації. Формування у випускників вищих педагогічних навчальних закладів соціально-педагогічної компетентності вважають на сьогодні одним із пріоритетних завдань фахової підготовки майбутнього вчителя

початкових класів. Вирішення цього завдання сприятиме підвищенню якості вищої освіти майбутніх педагогів, формуванню їхньої компетентності, створенню умов для більш досконалої організаційної гармонійності системи освіти, що суттєво впливатиме на рівень конкурентоспроможності педагогічних кадрів на державному та міжнародному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підготовка вчителя до професійної діяльності є складною проблемою, яка стала об'єктом багатьох наукових досліджень у філософії, психології,

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

педагогіці. Термін “педагогічна компетентність” майбутнього вчителя початкових класів є одним з найуживаніших понять, теоретичні витoki якого беруть початок у дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Проблему педагогічної компетентності вивчали такі науковці як Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, С.У. Гончаренко, К.В. Корсак, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, С.А. Раков, О.Я. Савченко та інші.

Науковці зазначають, що поняття “компетентність” (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості учителя, які дозволяють йому самостійно і ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу [5, 48].

І. Пометун розглядає компетентність як спеціальним шляхом структуровані набори знань, умінь, навичок, спроможностей й ставлень, що дозволяють майбутньому фахівцю визначити, тобто ідентифікувати і розв’язувати незалежно від контексту проблеми, що є характерними для певного напрямку професійної діяльності [3, 18].

Доктор педагогічних наук Бібік Надія Михайлівна розглядає професійну компетентність як єдність знань, умінь, здібностей, а також готовність діяти в складній ситуації й розв’язувати професійні завдання з високим рівнем невизначеності; здатність і готовність до досягнення якісного результату праці; ставлення до професії як до однієї з ключових особистих цінностей [3, 47].

Аналізуючи питання про способи формування компетентностей, М.Д. Лаптева вказує на доцільність врахування та використання педагогами психологічних механізмів їх формування й розвитку як способів педагогічної діяльності [4, 13].

Ряд дослідників поняття “професійна компетентність” тісно пов’язують з поняттям “соціальна компетентність”. Під соціальною компетентністю вони розуміють спеціальні знання та вміння, необхідні для здійснення певної професійної діяльності.

Мета статті полягає у тому, щоб з’ясувати умови формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна освіта ставить перед учнем початкової школи надзвичайно високі вимоги. Такий рівень вимог може бути реалізований тільки тоді, коли учитель буде високопрофесійним та компетентним фахівцем.

Важливо зазначити, що майбутній вчитель початкової школи має не лише сам мати ґрунтовну освітню підготовку, володіти професійними знаннями і вміннями, що відповідають рівню сучасної педагогічної науки, але й має розуміти основні цілі і значення своєї професійної праці. Майбутній вчитель початкової школи має вміти реагувати на зміни соціальної ситуації розвитку школярів, опановувати нові психолого-педагогічні вимоги до педагогічного процесу і нові педагогічні технології. Тому дуже важливим є компетентнісний у підготовці майбутнього вчителя до професійної діяльності.

Під поняттям “компетентнісний підхід” розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей особистості. Результатом цього процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містить знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості [1].

Компетентнісний підхід в підготовці вчителів початкових класів розуміють як спрямованість навчального процесу на формування і розвиток основних компетентностей майбутнього вчителя. Такий підхід до навчання вимагає відмови від інформаційної спрямованості викладання і перенесення акценту із засвоєння нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у студентів педагогічних вузів здатності самостійно практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях.

Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості учителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, уміти застосовувати її в практичній діяльності. Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

У науковій літературі розглядають різні варіанти класифікацій видів педагогічної компетентності, які виявляють її структурність, багатогранність, відображають зв’язок з різними галузями науки.

Визначають такі види компетентностей: загальнопедагогічну; професійно-правову; соціальну; психологічну; комунікативну; конфліктологічну та інші [6].

А.П. Аніщенко зазначає, що соціальна

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

компетенція – це здатність педагога адекватно оцінювати навколишню дійсність на основі повноти знань про неї, які дають змогу зрозуміти основну закономірність соціальної ситуації, уміння знаходити інформацію в невизначеній ситуації й упевнено будувати свою поведінку для досягнення балансу між своїми потребами, очікуванням, смыслом життя і вимогами соціальної дійсності, уміння задовольняти бажання, спираючись на норми [1].

Спеціально-педагогічна компетентність майбутнього учителя початкових класів стосується рівня його підготовки в галузі науки, що акумулюється в навчальних предметах і охоплює наукові знання, вміння, навички та їх практичне застосування.

У діяльності вчителя початкової школи ідейна переконаність визначає його соціально-моральну спрямованість, що виражається у соціальних потребах, моральних і ціннісних орієнтаціях, почутті суспільного обов'язку і громадянської відповідальності.

Основними умовами формування соціально-педагогічної компетентності є професійно-педагогічна спрямованість майбутнього вчителя початкових класів. Навколо неї компонується основні професійно значущі якості особистості педагога: інтерес до професії, педагогічне покликання, педагогічні нахили.

Важливе значення має інтерес до професії вчителя. Такий інтерес відображається у позитивному емоційному ставленні до дітей, їхніх батьків, педагогічної діяльності загалом, конкретних її видів, у прагненні оволодіти педагогічними знаннями і вміннями.

На відміну від педагогічного інтересу, який може бути і споглядальним, педагогічне покликання означає схильність, що впливає із усвідомлення здатності до педагогічної справи. Основою педагогічного покликання є любов до дітей. Майбутній вчитель початкових класів має відчувати мудру, добру, вимогливу любов до своїх учнів. Ця основоположна якість є передумовою самовдосконалення, цілеспрямованого саморозвитку, багатьох професійно значущих якостей, що характеризують професійно-педагогічну спрямованість учителя [2].

Педагогічні нахили. Це стійкі бажання і прагнення присвятити себе педагогічній діяльності. Не може бути хорошим учителем той, хто байдуже ставиться до своєї роботи.

Серед найважливіших умов формування соціально-педагогічної компетентності можна виділити педагогічний обов'язок і відповідальність. Керуючись ними, майбутній вчитель має бути вимогливим до себе, дотримуватися своєрідного

кодексу педагогічної моралі, професійної честі. Вищим виявом педагогічного обов'язку є самовідданість учителя.

Кожен майбутній педагог має бути гуманістом, визнавати значущість особистості кожного учня початкової школи, будувати взаємини з дітьми на основі любові і поваги. Вихідною тезою у професійній діяльності вчителя-гуманіста є розуміння того, що учнями можуть бути різні діти – кмітливі і мовчазні, дисципліновані і правопорушники, привабливі і малосимпатичні, здорові і хворобливі, а педагогами – тільки найкращі, які вміють навчити, захистити інтереси учнів, надати їм допомогу, створити умови для самоствердження і саморозвитку кожного з них.

Соціально-педагогічна компетентність тісно пов'язана з методичною компетентністю. Методична компетентність учителя полягає в оволодінні засобами, шляхами, формами, методами педагогічних впливів і продуктивному їх використанні. Соціально-педагогічна компетентність охоплює вміння учителя спілкуватися, пізнавати учнів, їх індивідуальні особливості, налагоджувати міжособистісні стосунки. Окрім того, соціально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя початкових класів означає наявність у студента необхідних знань, навичок і вмінь для здійснення соціально-педагогічної професійної діяльності [6].

Формування соціально-педагогічної компетентності – це процес цілісний і багатогранний. Такий процес припускає не просто навчання майбутнього вчителя початкової школи новим способам професійної діяльності, а становлення його мотиваційної, інтелектуальної, афективної й поведінкової сфер особистості. Тому формування соціально-педагогічної компетентності доцільно здійснювати в рамках основної професійної підготовки, тобто в процесі навчання й на тому наочному змісті, який складає основу майбутньої спеціалізації.

Завдання, які необхідно вирішити для формування соціально-педагогічної компетенції майбутнього вчителя початкової школи полягають у тому, щоб:

- визначити зміст, мету, завдання, розуміння соціально-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів;
- підсилити соціальний аспект педагогічної діяльності; скоординувати соціально-виховні впливи педагогічного колективу вузу;
- сприяти виявленню соціальних якостей педагогів, які слугують прикладом для студентів; застосувати демократичний стиль у процесах навчання та виховання;

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

- забезпечити прояв спільної творчості педагогічного колективу в плануванні та реалізації соціально-педагогічної діяльності.

Важливо зазначити, що формування в студентів соціально-педагогічної компетентності передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки її носіїв і вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм.

Процес формування соціально-педагогічної компетентності не може бути спонтанним, стихійним процесом. Програмоване досягнення високого рівня соціально-педагогічної компетентності можливе тільки при здійсненні спеціальних формуючих методичних дій, які вимагають самовизначення, самовираження індивіда, його творчої самореалізації. Виділяють такі основні форми роботи щодо формування соціально-педагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів: планування соціально-педагогічної діяльності вузу, лекції, семінари, круглі столи, тренінги, конференції.

Цілеспрямованому формуванню соціально-педагогічної компетентності в майбутніх учителів початкової школи може сприяти алгоритм формування соціально-педагогічної компетентності, що включає такі компоненти:

- становлення мотиваційних установок, життєвих цінностей, позицій, поведінки й формування високого рівня соціокультурної компетентності в студентів;

- базові психічні процеси, що активно протікають на кожному етапі: актуалізація мотивів професійного навчання; осмислення альтернатив педагогічних рішень; свідомий вибір; професійно-особистісне самоствердження й самореалізація;

- комплекс методів педагогічної дії (традиційних та інтерактивних).

Такий алгоритм формування соціально-педагогічної компетентності сприяє становленню мотиваційної, інтелектуальної, афективної й поведінкової сфер особистості майбутнього вчителя початкової школи.

Застосування алгоритму формування соціально-педагогічної компетентності дозволяє

трансформувати репродуктивний рівень виконання дій і операцій у творчий, а також гармонізувати комунікативний, діяльнісний й особистісний аспекти професійної готовності майбутніх учителів початкової школи

Висновки. Таким чином, соціально-педагогічна компетентність є комплексною характеристикою здатності педагога бути суб'єктом власної педагогічної діяльності, який бажає та вміє розв'язувати професійно-педагогічні задачі, пов'язані з учінням та особистісним розвитком.

1. Аніщенко А.П. *Формування відкритого соціально-виховного середовища "Школа-територіальна громада" як умова ефективної соціалізації школярів у територіальній громаді [Електронний ресурс] / А.П. Аніщенко. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21...*

2. Банашко Л.В. *Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти [Електронний ресурс] / Л.В. Банашко, О.М. Севастьянова, Б.С. Кришук, С.І. Тафінцева. – Режим доступу: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>*

3. *Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики [за ред. О.В. Овчарук]. – К.: "К. І. С.", 2004. – 112 с.*

4. Лаптева М.Д. *Позиція в структурі професійного об'єднання (в контексті перепідготовки соціальних працівників) / М.Д. Лаптева: автореф. дис....канд. психол. наук: 19.00.07. – М., 1999. – 30 с.*

5. Матвійків І. *Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців / І. Матвійків // Педагогіка і психологія професійної освіти: Наук.-метод. журнал. – 2006. – №3. – С. 44 – 53.*

6. Мешко Г.М. *Вступ до педагогічної професії [Електронний ресурс] / Г.М. Мешко / Педагогіка. – Режим доступу: http://studopedia.su/16_184982_pedagogika-vstup-do-pedagogichnoyi-profesiyi-meshko-gM.html*

Стаття надійшла до редакції 09.05.2016

